

INNLEDNING PRESSEMØTE ROSESLOTTET 2020

Kjære alle sammen!

Hjertelig velkommen til denne lanseringen av prosjekt Roseslottet 2020 - et stort øyeblikk for mange av oss – ikke minst for meg selv, som har æren og gleden av å få være med på noe så spennende, som såkalt mentor for prosjektet – og så kan dere jo lure på hva i all verden det er for noe.

Vi som har jobbet med prosjektet har lenge gledet oss til endelig å få si noe om hva Roseslottet faktisk er. Litt har sivet ut underveis – men det er først i dag at det legges frem en full beskrivelse av prosjektet. Jeg som mentor vil innlede med først og fremst å fokusere på HVORFOR vi gjør dette, og så vil Vebjørn og Eimund etter meg si noe mer om de konkrete installasjonene, og alt det spennende dere kan vente å få se her oppe i skogkanten om bare et år fra nå.

Det er altså, om nøyaktig ett år fra i dag, 80 år siden Tyskland angrep Norge den 9. april 1940. Det skulle gå fem lange år med okkupasjon og lidelse før Norge igjen ble fritt den 8. mai 1945. Roseslottet vil derfor sette fokus på følgende tre områder:

5 år med krig og okkupasjon, de lidelser dette medførte og hvordan kjente og ukjente hverdagshelter reiste seg til kamp mot uretten.

Hvordan grunnleggende samfunnsverdier som demokrati og menneskerettigheter ble frarøvet oss

Hvor viktig det er i tiden fremover å holde disse verdiene i hevd, og kjempe mot dem som motarbeider dem – både her hjemme og ute i verden.

Vi som står bak Roseslottet 2020 er overbeviste om at 80 års markeringen for angrepet på Norge og 75 års jubileet for frigjøringen må vies plass i 2020. Rundt om i landet kommer det helt sikkert til å bli hundrevis av ulike markeringer. Det spesielle ved Roseslottet er at installasjonen skal stå oppe i 13 måneder – gjennom fire årstider – og er et kombinert kunstprosjekt og pedagogisk prosjekt, der ulike kunstformer skal synliggjøres og læring stå i sentrum. Uten at dette enda er avklart, håper vi også at Roseslottet 2020 skal bli en del av Regjeringens offisielle 75- og 80års markeringer.

Vi mener å ha funnet Oslos vakreste sted til installasjonen. Bare et par hundre meter oppe i lia her – et lite steinkast fra Frognerseteren T- banestasjon - innretter vi et 75x75 meter stort område med et hundretalls.

storformat malerier, som skal stå ute i vær og vind. Roseslottet inneholder også andre elementer som skal inspirere de besøkende til refleksjon over krigens grusomheter – men også minne oss om at det viktigste for oss som lever i dag er å sørge for at noe lignende aldri kan skje igjen. Det kan vi bare få til gjennom at vi odler våre grunnleggende samfunnsverdier, og ikke tar dem for gitt.

Jeg for min del er ingen krigshistoriker. Da jeg ble spurt om å gå inn som mentor for Vebjørn og Eimund i prosjektet, var det derfor ikke fordi jeg skulle tilføre hverken historisk eller kunstnerisk kompetanse. Men etter 43 år i Forsvaret vet jeg litt om krig og konsekvensene av krig. Og siden jeg ble pensjonist for 3 år siden har jeg reflektert mye over i hvilken retning både det internasjonale samfunn, og vårt eget lille norske, nå beveger seg. Jeg mener det er grunn til uro. Vi ser en utvikling mot mer autoritære styresett i mange land der ute. Vi ser at trosfrihet, ytringsfrihet og pressefrihet er under press. Vi ser økt fremmedfrykt, anti-semittisme og rasisme vinne frem. Og vi ser at sannheten – selve bærebjelken i demokratiet – trues av systematisk løgn og falske nyheter. Den internasjonale rettsorden forvitrer under presset fra nasjonalisme og proteksjonisme. Kjære venner – man behøver slett ikke være hysteriker for å se paralleller til det som ledet frem mot den andre verdenskrig.

Det er dette Roseslottet skal sette søkelyset på. Det skal lyse opp over Oslo i nesten 400 dager, og hver dag kunne minne oss om at vi fortsatt har en kamp å kjempe.

Men vi skal også minnes historien selv. Også den gang – for 79 år siden – var det nemlig mange som stilte opp i kampen for det gode, mot det onde. De skal vi hedre.

Mange av dem har blitt æret på ulike måter opp gjennom etterkrigsårene – bøker er fulle av historier om det de utrettet. Vi har valgt, i stedet, også å fokusere på den delen av dem, hvis navn sjelden er nevnt i historiebøkene. Mellom 20 og 30 hverdagshelter – eller tidsvitner – om man vil, får sine portretter som en del av Roseslottet-installasjonen, ledsaget av deres beretninger om hvordan de opplevde krigen og okkupasjonsårene.

Og rundt omkring på Roseslottet-området vil nærmere 100 malerier i formater på 3x4 og 4x6 meter fortelle om krigen og okkupasjonstidens ulike sider – slik menneskene opplevde dem. Vi vil få se norske styrker i kamp – til lands, til sjøs og i luften. Vi vil få se den sivile og militære

motstanden. Vi vil få illustrert anti-semittisme og utryddelsen av jødene. Vi vil møte russiske og serbiske krigsfangers lidelser. Vi vil se heltemot, svik og kollaborasjon. Og vi vil se de ulike sidene ved hverdagslivet til ganske alminnelige mennesker.

Men jeg vil legge til at dette er ikke en historisk dokumentar. Vi har nok sørget for ikke å være «helt på jordet» i våre fremstillinger, men hverken utvalget av motiver, eller det enkelte maleri, tar mål av seg til å være historisk 100% korrekt. Den kunstneriske friheten tillater en fortetting av situasjoner, som kanskje både i tid og rom i realiteten utspant seg noe annerledes. Dette er altså ingen «fotoutstilling», men en samling illustrasjoner - der hver enkelt har sitt budskap å fortelle.

Som nevnt er det altså viktigheten av å bevare fokuset på våre grunnleggende samfunnsverdier – og det å holde dem i hevd – som har vært den viktigste drivkraften for oss i prosjektet. Dette var også den ene – og viktigste - grunnen til at jeg selv valgte å si ja til å være prosjektets mentor. Men jeg hadde også i tillegg en egen, høyst personlig grunn.

Min far, Eivind Grandhagen, døde i 2013 – like før han skulle fylt 95 år. 21 år gammel ble han i april 1940 brutalt kastet inn i kampen mot tyskerne, og han sloss i fremste linje ved Stryken og Harestua før de norske styrkene måtte trekke seg tilbake. Etter demobilisering meldte han seg så snart det var mulig til tjeneste i det som etterhvert skulle bli Hjemmestyrkene. Og han deltok i flere sabotasjeaksjoner før han høsten 1943 – etter angiveri – ble arrestert av tyskerne. Han satt en periode i kjelleren på Møllergata 19, og ble av Gestapo tatt til avhør under tortur på Viktoria Terrasse. Da tyskerne – til tross for iherdige forsøk - ikke klarte å få noe ut av ham, ble han etterhvert overført til Grini, der han satt til han ble løslatt tidlig i 1945.

Far var i hele etterkrigstiden – så lenge han levde – preget av krigens lidelser. Han våknet til mareritt nesten hver eneste natt. Men han ønsket ikke å snakke om det han hadde opplevd – hverken de bragdene han utførte eller de smertene han kjente på. Helt på slutten av livet skrev han imidlertid ned noen beretninger fra fangetiden, men unnlot å skrive om det han selv var utsatt for – han nøyde seg med å rose noen av de medfangene han hadde møtt på Møllergata 19.

Jeg kan i dag ikke tilgi meg selv for ikke å ha utspurt ham grundigere om hans opplevelser. Men gjennom mitt engasjement i Roseslottet fikk jeg nå – på tampen av mitt eget liv – inspirasjon til å lete gjennom det som finnes av litteratur som berører fars innsats i MILORG. Der fant jeg noen interessante historier, som forteller mye om ham som menneske.

På slutten av sin tid som Grini-fange ble far flyttet til en liten fangeleir på Fornebu, der fangene ble satt til å armere tyske flybomber før de skulle brukes i krigen. Far organiserte sabotasje på bombene ved at detonatorene i bombene ble fjernet. Dermed ville de ikke gå av når de traff bakken. Dette innebar høy risiko – og en dag ble han også oppdaget. Over ham sto Unteroffizier Noll – den tyske leirsjefen – og hvisket inn i øret hans «sabotasje». Så gikk Noll. Far var overbevist om at han ville bli skutt, men intet skjedde. Far ble snarere løslatt, og meldte seg umiddelbart tilbake til tjeneste i MILORG. Der ble han nestkommanderende i område D-13-3-11.

I maidagene 1945 fikk far oppdraget med å ta over Fornebu Flyplass fra tyske Luftwaffe. Han fremforhandlet den tyske overgivelsen, og - i spissen for 30 anorakk- og knickerskledde mannskaper - tok han så over kommandoen over flyplassen. Deretter sikret og administrerte han Fornebu – som da ble den viktigste «broen» inn til Norge fra Storbritannia - i flere uker. Blant dem som ble tatt imot ved flyankomst var kronprins Olav.

En dag bega far seg til brakken der Unterofizier Noll bodde, og beordret bryskt tyskeren ut. Far forlangte å få hans pistol, noe han fikk, men ga deretter tyskeren en høyst personlig gave som takk for sist, mens han hvisket inn i øret til Noll: - «Sabotasje». Tyskeren ble meget rørt, og ga far sitt armbåndsur. Både det og pistolen er fortsatt i vår families eie. Far og Noll holdt kontakten oppe gjennom etterkrigstiden. Slik kan respekt på tvers av tidligere fiendskap arte seg.

Far fikk aldri noen utmerkelse for sin krigsinnsats, utover deltagermedaljen, som alle fikk. Det var han heller ikke særlig opptatt av. Det var heller ikke særlig mange av de andre flotte menneskene – hverdagsheltene - som Roseslottet nå trekker frem i lyset.

Nei, kjære venner. Roseslottet er ingen mediejiippo, intet pompøst markeringsprosjekt, ingen kommersiell businessidé. Det er en flott, verdig, moderne kunstinntallasjon, som gjennom 13 måneder vil glede Norges befolkning – unge som gamle. Og som vil minne oss om et kapittel i historien vi håper vi aldri vil oppleve igjen. Men først og fremst skal Roseslottet minne oss om de verdiene i samfunnet vårt vi må verne om – og aldri ta for gitt.

Kjell Grandhagen - 9. april, 2019, Storstuen på Frognerseieren.